

Unia lubelska i Unia Europejska w świetle obowiązujących podstaw programowych w polskich szkołach

Wstęp

„Naród składa się nie tylko z tego, co wyróżnia go od innych, lecz i z tego, co go z innymi łączy”¹ – słowa polskiego poety Cypriana Kamila Norwida, podkreślające fakt, że naród ma cechy, które łączą go oraz różnią go od innych narodów, pozostają wciąż aktualne. Żyjemy w zmieniającej się rzeczywistości, zmianom ulegają poszczególne dziedziny życia, zmienia się również polska szkoła, podstawy programowe, programy nauczania, a wraz z nimi zmienia się także zakres i rola edukacji dla pokoju i bezpieczeństwa². „Pokój – jak słusznie zauważył laureat pokojowej Nagrody Nobla Willy Brandt – nie jest [...] stanem pierwotnym, który zastajemy: musimy go czynić, w najprawdziwszym sensie tego słowa”³. Jeśli przyjmiemy, że edukacja dla pokoju to proces propagowania wśród uczniów wiedzy, umiejętności i postaw, które w przyszłości pozwolą im poprzez dialog rozwiązywać konflikty, to istotną rolę w tym procesie należy przypisać właśnie edukacji historycznej i obywatelskiej.

Tekst podstawowy

Analiza podstaw programowych, wprowadzonych do polskich szkół w związku z reformą oświaty, wykazała, że wśród przedmiotów nauczania, które odgrywają największą rolę w poznawaniu takich pojęć, jak unia, współpraca międzynarodowa, integracja europejska, są historia i

¹ Norwid Cyprian Kamil, *Znicestwienie narodu*, „Pisma wszystkie”, oprac. Juliusz Wiktor Gomulicki, t. VII, Warszawa 1971–1976, s. 86.

² Milewska Marta, *Prawa człowieka jako element edukacji na rzecz pokoju i bezpieczeństwa*, „Powszechny system ochrony praw człowieka 70 lat po proklamowaniu Powszechniej Deklaracji Praw Człowieka. Osiągnięcia – bariery – nowe wyzwania i rozwiązania”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. 1, Toruń 2019, s. 688.

³ Przemówienie Willega Brandta z okazji otrzymania pokojowej Nagrody Nobla w 1971 roku.

wiedza o społeczeństwie. Z uwagi na fakt, że na lekcjach historii przekazywana jest wiedza na temat unii zawieranych przez Polskę w minionych wiekach, okazało się, że historia jako nauka o przeszłości służy wychowaniu patriotycznemu, a nauczanie o Unii Europejskiej prowadzone w ramach przedmiotu wiedza o społeczeństwie może być narzędziem kształcenia na rzecz pokoju i bezpieczeństwa. Edukacja historyczna i obywatelska to nie tylko przekazywanie wiedzy, ale także rozwijanie umiejętności i kształtowanie postaw, które w przyszłości pozwolą uczniom stworzyć dogodne warunki dla utrzymywania wolności i niezależności mieszkańców Europy.

Celem edukacji historycznej poza przekazywaniem wiedzy o tym, co to jest unia, jakie są jej rodzaje, jakie było jej znaczenie dla dziejów naszego kraju w minionych wiekach, jest również budowanie szacunku dla dokonań poprzednich pokoleń i wyposażanie uczniów w taki zasób wiadomości, które pozwolą im w sposób bardziej dojrzały rozumieć świat. Edukacja opiera się na trzech elementach: wiedzy, umiejętnościach i postawach. Każdy z wymienionych elementów jest ważny dla edukacji obywatelskiej oraz kształtowany w ramach lekcji historii. Wiedza dotycząca unii lubelskiej przekazywana jest uczniom przez cały cykl kształcenia, a więc zarówno w szkole podstawowej, jak i ponadpodstawowej. W preambule *Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej* wprowadzonej *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku* czytamy: „Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych. [...] nie można budować przyszłości bez pamięci historycznej, bez kształtowania szacunku dla dziedzictwa narodowego [...]”⁴. Zadania te w polskich szkołach realizowane są właśnie poprzez edukację historyczną i obywatelską.

⁴ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. poz. 356) w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, s. 7.*

W artykule na podstawie fragmentów podstaw programowych zostaną przedstawione treści nauczania, które poznają uczniowie w szkole podstawowej lub będą poznawać od września 2019 roku w szkołach ponadpodstawowych dotyczące zagadnień unii lubelskiej i Unii Europejskiej. Analiza treści nauczania zapisanych w podstawie programowej przedmiotu historia w szkole podstawowej wykazała, że nauczanie tego przedmiotu w klasie czwartej ma charakter propedeutyczny. Wśród treści nauczania przewidzianych dla klasy czwartej nie występują zagadnienia dotyczące unii lubelskiej. Wiedza, jaką zdobywają uczniowie w klasie IV, stanowi jedynie wprowadzenie do treści, które uczniowie będą zgłębiać w następnych latach edukacji. Uczniowie polskich szkół zaczynają poznawać minione dzieje w sposób chronologiczny dopiero od klasy piątej. I tak:

- we wspomnianej już klasie piątej – od pojawienia się człowieka na Ziemi, poprzez starożytność, średniowiecze, początki państwa polskiego, dynastię Piastów, do unii lubelskiej w 1569 roku;
- w klasie szóstej – od Rzeczypospolitej Obojga Narodów, poprzez wojny XVII wieku, wiek oświecenia, rewolucję francuską, rozbiory Polski, do epoki napoleońskiej;
- w klasie siódmej – od kongresu wiedeńskiego, przez I wojnę światową do okresu dwudziestolecia międzywojennego;
- w klasie ósmej – II wojna światowa, Polska i świat w XX wieku, aż do momentu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku⁵.

Pojawia się więc pytanie: Czy w podstawie programowej dla szkoły podstawowej w części dotyczącej przedmiotu historia znalazło się miejsce dla zagadnień dotyczących unii lubelskiej i Unii Europejskiej? Odpowiedź brzmi: tak. Z treści nauczania zapisanych w podstawie programowej dla szkoły podstawowej wynika, że zagadnienia związane z unią lubelską uczniowie poznają w klasie szóstej.

Punkt IX podstawy programowej brzmi: „Złoty wiek w Polsce na tle europejskim”. W świetle tego punktu „Uczeń:

- 4) umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów; [...]

⁵ Suleja Włodzimierz, *Komentarz do podstawy programowej z przedmiotu historia na II etapie edukacyjnym*, „Podstawa programowa kształcenia ogólnego, z komentarzem. Szkoła podstawowa. Historia”, s. 24.

- 6) opisuje model polskiego życia gospodarczego w XVI wieku, uwzględniając działalność gospodarczą polskiej szlachty i rolę chłopów; [...]
- 8) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej między Polską a Litwą (1569) i jej główne postanowienia⁶.

Zagadnienie dotyczące unii lubelskiej w szkole podstawowej realizowane jest w ciągu jednej jednostki lekcyjnej, której temat brzmi: *Rzeczpospolita Obojga Narodów*. W czasie lekcji uczniowie poznają następujące treści: panowanie Zygmunta Augusta, pierwsza wojna o Inflanty i jej następstwa, unia polsko-litewska w Lublinie, powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów i skutki unii lubelskiej. Po realizacji tego tematu lekcji uczeń będzie znał datę zawarcia unii lubelskiej – 1569 rok oraz pojęcia – unia realna i unia personalna, postanowienia unii lubelskiej, przyczyny i skutki zawarcia unii w Lublinie, będzie lokalizował na mapie tereny Wielkiego Księstwa Litewskiego i ziemie Korony oraz ziemie włączone na mocy unii lubelskiej do Korony, wymieniał argumenty zwolenników i przeciwników zawarcia unii polsko-litewskiej, zróżnicowanie narodowościowe i religijne Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz konsekwencje zawarcia unii lubelskiej.

Wnioski, jakie pojawiają się po analizie podstawy programowej przedmiotu historia w szkole podstawowej to: zachowany jest układ chronologiczny, co ma istotne znaczenie dla zrozumienia ciągłości procesu dziejowego; treści nauczania dotyczące kwestii unii lubelskiej są istotnym elementem edukacji historycznej prowadzonej w polskich szkołach oraz są one zgodne z celami wychowawczymi, np. poznawanie ważnych wydarzeń z dziejów narodu polskiego, kształtowanie postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo⁷.

Cele edukacji historycznej na następnym etapie edukacji nie ulegają zmianie w porównaniu ze szkołą podstawową. Obejmują one: chronologię historyczną, analizę i interpretację historyczną oraz tworzenie narracji historycznej. W podstawie programowej dla szkoły ponadpodstawowej czytamy: „Treści nauczania obejmują 59 działów tematycznych, w których znajdują się wymagania z zakresu podstawowego i z zakresu rozsze-

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. poz. 356) w sprawie podstawy programowej..., s. 15.

⁷ Ibidem, s. 10.

rzonego. Przyjęto następujące założenia realizacji poszczególnych działów tematycznych w danej klasie, biorąc pod uwagę podstawowy i rozszerzony zakres kształcenia: klasa pierwsza – starożytność, średniowiecze, klasa druga – do 1815 roku, klasa trzecia – do 1939 roku, klasa czwarta liceum ogólnokształcącego i piąta technikum – wydarzenia po 1939 roku aż do wstąpienia Polski do Unii Europejskiej⁸. Z powyższego wynika, że zagadnienie unii lubelskiej uczniowie poznają w klasie drugiej liceum ogólnokształcącego i w trzeciej klasie technikum.

Punkt XIX wspomnianej podstawy programowej brzmi: „Powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów”. Zgodnie z tym punktem: „Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny, okoliczności i następstwa zawarcia unii realnej pomiędzy Koroną a Litwą;
- 2) charakteryzuje ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów w świetle postanowień unii lubelskiej;
- 3) opisuje strukturę terytorialną i ludnościową Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
- 4) wyjaśnia prawne i kulturowe podstawy tolerancji religijnej na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI w.⁹

Na poziomie rozszerzonym, realizowanym głównie na profilach humanistycznych w odniesieniu do unii lubelskiej, „Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) ocenia kulturową rolę Polski w przeniesieniu wzorców cywilizacji zachodniej na obszary ruskie i litewskie;
- 2) charakteryzuje działania kontreformacyjne ze strony Kościoła katolickiego i władz państwowych¹⁰.

Wnioski po analizie podstawy programowej przedmiotu historii w szkole ponadpodstawowej są więc następujące: podobnie jak w przypadku szkoły podstawowej zachowany jest układ chronologiczny wydarzeń, co ma istotne znaczenie dla zrozumienia ciągłości procesu dziejowego; treści nauczania dotyczące unii lubelskiej dają możliwość pogłębionej względem szkoły podstawowej refleksji nad dziejami ojczyznymi.

⁸ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, (Dz. U. z 2 marca 2018), s. 137.*

⁹ *Ibidem*, s. 116.

¹⁰ *Ibidem*.

W ramach edukacji historycznej realizowane są także zagadnienia dotyczące Unii Europejskiej. W klasie ósmej, zamykającej szkołę podstawową, uczeń poznaje wydarzenia od wybuchu II wojny światowej aż do momentu przystąpienia Polski do wspólnoty europejskiej. Zgodnie z punktem XLII podstawy programowej dla szkoły podstawowej zatytułowanym „Miejsce Polski w świecie współczesnym”: „Uczeń wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku¹¹. W szkole ponadpodstawowej temat lekcji dotyczący Unii Europejskiej jest również zagadnieniem zamykającym edukację historyczną. Jego treść zawarta jest w punkcie LIX programowej dla liceum ogólnokształcącego zatytułowanym: „Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI wieku”, zgodnie z którym uczeń charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną, w tym także przystąpienie Polski do NATO i do Unii Europejskiej¹².

Analiza podstaw programowych wykazała również, że przedmiotem, który odgrywa największą rolę w poznawaniu struktur i zasad funkcjonowania Unii Europejskiej, jest wiedza o społeczeństwie. Przedmiot ten ma charakter interdyscyplinarny. W znacznym stopniu korzysta on z dorobku nauk społecznych, humanistycznych i nauk o polityce. Ogólne cele kształcenia tego przedmiotu w polskich szkołach zostały sformułowane dla czterech obszarów: wiedza i rozumienie; wykorzystanie i tworzenie informacji; rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów oraz komunikowanie i współdziałanie. Realizacja treści nauczania zapisanych w podstawie programowej dla przedmiotu wiedza o społeczeństwie ma zaś służyć kształtowaniu postaw obywatelskich i prospołecznych uczniów. Treści te zostały skonstruowane według koncepcji kręgów środowiskowych – od pierwotnych grup społecznych przez społeczność lokalną i regionalną, wspólnotę narodową i państwową aż do społeczności międzynarodowej¹³.

Treści dotyczące zagadnień związanych z Unią Europejską zawarte są w punkcie XII podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. poz. 356) w sprawie podstawy programowej..., s. 21.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej..., s. 135.

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. poz. 356) w sprawie podstawy programowej..., s. 10.

podstawowej dla przedmiotu wiedza o społeczeństwie, którego tytuł brzmi: „Sprawy międzynarodowe”. Z zapisów wynika, że „Uczeń:

- 1) wymienia cele i przejawy działania Organizacji Narodów Zjednoczonych i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
- 2) wymienia cele działania Unii Europejskiej; znajduje informacje o życiorysie politycznym Ojców Europy oraz obywateli polskich pełniących ważne funkcje w instytucjach unijnych;
- 3) przedstawia podstawowe korzyści związane z obecnością Polski w Unii Europejskiej dla pracowników i osób podróżujących; znajduje informacje o wykorzystaniu funduszy unijnych w swojej gminie lub swoim regionie;
- 4) przedstawia działalność Polski w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego;
- 5) formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie”¹⁴.

Na podstawie podanych wyżej treści można stwierdzić, że uczniowie w szkole podstawowej poznają genezę oraz cele działalności Unii Europejskiej, korzyści związane z członkostwem Polski w Unii Europejskiej oraz działalność Polski i Polaków w strukturach Unii Europejskiej.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia dla przedmiotu wiedza o społeczeństwie punkt VII brzmi: „Współczesne stosunki międzynarodowe”, co świadczy o tym, że uczniowie również na tym etapie edukacji poznają treści dotyczące Unii Europejskiej, które zgodnie z koncepcją nauczania spiralnego są poszerzane na podstawie wyniesionych przez uczniów wiedzy ze szkoły podstawowej. W świetle przedstawionych niżej punktów: „Uczeń:

- 4) przedstawia konflikty etniczne na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej; lokalizuje je, wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje; [...]
- 8) wymienia obowiązujące akty prawa pierwotnego Unii Europejskiej; lokalizuje jej państwa członkowskie; przedstawia podstawowe obszary i zasady działania Unii Europejskiej;

¹⁴ Ibidem, s. 15.

- 9) przedstawia najważniejsze instytucje Unii Europejskiej: Komisję, Radę, Parlament, Radę Europejską i Trybunał Sprawiedliwości;
- 10) przedstawia prawa obywatela Unii Europejskiej; rozważa kwestię korzyści i kosztów członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej;
- 11) przedstawia genezę, cele i najważniejsze organy Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego; ocenia wpływ tej organizacji na utrzymanie pokoju międzynarodowego i pozycję Stanów Zjednoczonych Ameryki w świecie”¹⁵.

W szkole ponadpodstawowej uczniowie poznają więc w odniesieniu do Unii Europejskiej: akty prawa pierwotnego, państwa członkowskie, podstawowe obszary i zasady działania Unii Europejskiej, najważniejsze instytucje Unii Europejskiej, czyli Komisję, Radę, Parlament, Radę Europejską i Trybunał Sprawiedliwości, prawa obywateli Unii Europejskiej, konflikty etniczne na obszarze państw członkowskich oraz kwestię korzyści i kosztów członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.

Wiedza o społeczeństwie jest przedmiotem, dla którego w szkole ponadpodstawowej przewidziano także zakres rozszerzony. Punkt XIV wspomnianej już podstawy programowej zatytułowany jest: „Integracja europejska”. W świetle tego punktu: „Uczeń:

- 1) wykazuje kulturowe i historyczne podwaliny jedności europejskiej;
- 2) przedstawia etapy powojennej integracji europejskiej (w aspekcie gospodarczym – od strefy wolnego handlu do wspólnego rynku) i najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego: Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą, Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej, traktatu fuzyjnego i Jednolitego Aktu Europejskiego;
- 3) przedstawia integrację w ramach Unii Europejskiej (w aspekcie gospodarczym – od wspólnego rynku do unii gospodarczo-walutowej) i najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego: Traktatu o Unii Europejskiej (traktatu z Maastricht), traktatu amsterdamskiego i traktatu nicejskiego;

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej..., s. 143–144.

- 4) rozważa kwestię charakteru prawnego Unii Europejskiej, korzystając z przepisów traktatu z Lizbony i wskazując na zasady pomocniczości, subsydiarności i solidarności;
- 5) przedstawia zadania Rady Europejskiej i Parlamentu; wyjaśnia kwestię legitymizacji obu tych instytucji;
- 6) przedstawia podział kompetencji pomiędzy Komisją i Radą; wyjaśnia strukturę Komisji oraz rolę komitetów i grup roboczych Rady;
- 7) charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w sferze wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych; przedstawia najważniejsze kompetencje jej instytucji sądowych;
- 8) charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w sferze polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa i obrony; przedstawia pozycję i zadania Wysokiego Przedstawiciela Unii Europejskiej ds. Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa; rozważa kwestię globalnej roli Unii Europejskiej;
- 9) wyjaśnia założenia strefy euro; przedstawia zadania Europejskiego Banku Centralnego i Europejskiego Systemu Banków Centralnych;
- 10) przedstawia dochody i wydatki budżetowe Unii Europejskiej i procedurę tworzenia budżetu ogólnego; charakteryzuje zadania Europejskiego Trybunału Obrachunkowego;
- 11) charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w polityce spójności społecznej i gospodarczej oraz konkurencji i ochrony konsumentów;
- 12) przedstawia działalność Unii Europejskiej w wybranych politykach sektorowych (polityce: kulturalnej; kształcenia i młodzieży; badań i rozwoju technologicznego; handlowej; rolnej; transportowej; ochrony środowiska; energii, małych i średnich przedsiębiorstw);
- 13) przedstawia fundusze Unii Europejskiej i podaje przykłady ich wykorzystania na poziomie regionalnym i centralnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 14) rozważa kwestię skutków członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej, odwołując się do danych statystycznych i wyników badań opinii publicznej;

15) formułuje argumenty na temat przyszłości Unii Europejskiej w zakresie jej struktury i zadań oraz jej składu członkowskiego”¹⁶.

Z treści zapisanych w podstawie programowej dla zakresu rozszerzonego wynika, że uczniowie poznają kulturowe i historyczne podwaliny jedności europejskiej, etapy powojennej integracji europejskiej i najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego, kwestię prawnego charakteru Unii Europejskiej, zadania Rady Europejskiej i Parlamentu, podział kompetencji między Komisją i Radą, strukturę Komisji oraz rolę komitetów i grup roboczych Rady, działalność Unii Europejskiej w sferze wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych, najważniejsze kompetencje instytucji sądowych, działalność Unii Europejskiej w sferze polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa i obrony, pozycję i zadania Wysokiego Przedstawiciela ds. Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa, kwestię globalnej roli Unii Europejskiej, założenia strefy Euro, dochody i wydatki budżetowe Unii Europejskiej, zadania Europejskiego Trybunału Obrachunkowego, działalność Unii Europejskiej w polityce spójności społecznej i gospodarczej, działalność Unii Europejskiej w wybranych politykach sektorowych np. polityce kulturalnej, rolnej, handlowej itp., fundusze Unii Europejskiej i przykłady ich wykorzystania na poziomie regionalnym i centralnym w RP, skutki członkostwa Polski w Unii Europejskiej w świetle danych statystycznych i wyników badań opinii publicznej oraz pozycję Polski w Unii Europejskiej. Zakres zagadnień, które uczeń poznaje w ramach przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym, jest więc szeroki oraz zawiera wiele elementów przygotowujących absolwenta do podjęcia studiów w zakresie nauk społecznych lub nauk o polityce.

Wnioski, jakie pojawiają się po analizie podstawy programowej przedmiotu wiedza o społeczeństwie w szkole ponadpodstawowej to: po pierwsze – przedmiot wiedza o społeczeństwie sprzyja rozumieniu idei integracji, po drugie – wiedza dotycząca Unii Europejskiej, jej rozwoju i struktur przekazywana jest uczniom przez cały etap kształcenia. Treści dotyczące integracji europejskiej realizowane są w sposób spiralny – najpierw zakres podstawowy, a później rozszerzony. Z podstaw programowych wynika także, że treści dotyczące Unii Europejskiej są bardziej wyeksponowane i przeznaczają się na nie więcej czasu niż na zgłębianie zagadnienia unii lubelskiej.

¹⁶ Ibidem, s. 159–160.

Zgodnie z obowiązującymi rozporządzeniami treści zapisane w podstawach programowych są obligatoryjnie realizowane przez wszystkich nauczycieli przedmiotu historia i wiedza o społeczeństwie. Oznacza to również, że treści te są zawarte we wszystkich programach nauczania historii i wiedzy o społeczeństwie, a także w podręcznikach. Programy nauczania przeznaczone dla szkół podstawowych z uwagi na siatkę godzin są w 99% programami minimum, czyli zawierającymi wyłącznie treści wynikające z podstawy programowej, więc nie ma potrzeby zamieszczania odrębnej analizy programów nauczania dotyczącej różnic w realizacji treści odnoszących się do unii lubelskiej i Unii Europejskiej. Zagadnienie to mogłoby stanowić przedmiot odrębnej analizy. Realizacja podstawy programowej dla szkół ponadpodstawowych rozpocznie się we wrześniu 2019 roku, dlatego nie można porównywać treści w podręcznikach, które nie zostały jeszcze napisane.

W artykule zostały przedstawione tylko treści wynikające z podstaw programowych dotyczące unii lubelskiej i Unii Europejskiej, ponieważ wydarzenia te były głównymi, a zarazem granicznymi datami konferencji. Celem artykułu nie jest porównanie tych dwóch zagadnień tylko wskazanie, jakie treści z nimi związane poznają uczniowie w czasie edukacji szkolnej. Należy jednak raz jeszcze podkreślić, że unia lubelska jest zagadnieniem, na którego realizację przeznaczają się w szkołach mniej czasu niż na poznawanie struktur i istoty Unii Europejskiej.

Drugim z elementów na rzecz edukacji są umiejętności kształtowane zarówno na lekcjach historii, jak i wiedzy o społeczeństwie. Do umiejętności ważnych dla zagadnienia unii i integracji należy zaliczyć: umiejętność słuchania, dyskusowania i obrony własnej opinii oraz umiejętność analizowania i właściwego wnioskowania, a także umiejętność akceptacji inności i rozwiązywania konfliktów bez uciekania się do przemocy i agresji¹⁷. W procesie edukacji lepsze efekty w rozwijaniu umiejętności i kształtowaniu postaw uzyskuje się przy pomocy metod aktywizujących. W trakcie realizacji zagadnień dotyczących Unii Europejskiej wskazane jest stosowanie szerokiego spektrum metod dydaktycznych, zwłaszcza tych, które sprzyjają kształtowaniu kompetencji społecznych i obywatelskich. Dydaktyka historii i wiedzy o

¹⁷ Milewska Marta, *Prawa ucznia w nauczaniu historii*, „Uniwersalne standardy ochrony praw człowieka a funkcjonowanie systemów politycznych w dobie wyzwań globalnych”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. I, Toruń 2016, s. 82–84.

społeczeństwie wskazuje na zastosowanie metod aktywizujących, które z kolei wpływają na efektywność procesu nauczania, motywują uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy i rozwijania umiejętności ponadprzedmiotowych¹⁸. W trakcie realizacji treści dotyczących unii lubelskiej oraz Unii Europejskiej warto stosować nauczanie problemowe i posługiwać się metodami kształtującymi umiejętności społeczne np. metaplan, analiza SWOT, drama oraz metodami opartymi na wykorzystaniu tekstów źródłowych¹⁹. W procesie edukacji o Unii Europejskiej należy pamiętać również o rozwijaniu u uczniów umiejętności niezbędnych do właściwego funkcjonowania na jej obszarze i w jej strukturach.

Rozwój nowych technologii spowodował, że nauczania oparte wyłącznie na przekazie werbalnym jest dziś niewystarczające²⁰. Edukację, zwłaszcza z zakresu wiedzy o społeczeństwie, należy oprzeć na metodach, które włączają uczniów w proces poznawania i odkrywania, by mogli oni stać się aktywnymi uczestnikami zajęć²¹. Metody, które pozytywnie wpływają na kształtowanie umiejętności ważnych dla właściwego funkcjonowania młodego pokolenia Polaków jako obywateli Unii Europejskiej to: dyskusja, debata, negocjacja, drzewko decyzyjne, projekt edukacyjny, „burza mózgów”, analiza przypadku i praca w grupach²². Nauczyciel, który w swojej pracy posługuje się metodami aktywizującymi, tylko wprowadza uczniów w problematykę zajęć, umiejętnie kieruje ich przebiegiem, motywuje do działania, ale uczniowie pracują sami²³. W ten sposób nie tylko poznają treści wynikające z podstaw programowych, ale też są oni motywowani do samodzielnej pracy, a nawet

¹⁸ Panimasz Katarzyna, Lewandowski Grzegorz, *Historia i społeczeństwo. Planowanie – realizacja – ewaluacja*, Warszawa 2012, s. 7.

¹⁹ Ibidem, s. 144.

²⁰ Depta Maria, *TIE as human rights education*, „Drama. Learning and Creativity”, National Drama Publication, UK 2010, s. 76–87.

²¹ Milewska Marta, *Prawa człowieka w edukacji historycznej w gimnazjum*, „Ochrona praw człowieka w Polsce. Aksjologia – instytucje – nowe wyzwania – praktyka”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. IV, Toruń 2017, s. 35.

²² Stawowy Ewa, *Edukacja o prawach człowieka. Strategia dla organizacji pozarządowych i placówek kulturalno-oświatowych*, „Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy”, red. Laura Koba, Wiesław Waławczyk, Warszawa 2009, s. 574.

²³ Brudnik Edyta, Moszyńska Anna, Owczarska Beata, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.

angażowani w działalność na rzecz Unii Europejskiej. W tym celu wskazana jest „królowa metod”, czyli metoda projektu²⁴. Różnorodność problematyki związanej z Unią Europejską daje też możliwość tworzenia wielu tematów do realizacji projektów. Warto zaznaczyć, że w przypadku zagadnienia Unii Europejskiej uczniowie mogą wykonywać projekt indywidualny lub grupowy, ale etapy jego realizacji są za każdym razem takie same, czyli: wybór zagadnienia, określenie celów, zawarcie kontraktu z uczniami, opracowanie programu projektu i harmonogramu działań, realizacja, prezentacja i ocena projektu²⁵.

W metodzie projektów, zalecanej przy realizacji treści dotyczących zwłaszcza Unii Europejskiej, należy również pamiętać o potrzebie dostosowania metod i form pracy do rozwoju psychofizycznego uczniów, w tym także uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi²⁶. W preambule podstawy programowej dla szkoły podstawowej czytamy: „Metoda projektu zakłada znaczną samodzielność i odpowiedzialność uczniów, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia lub kształcenia. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości”²⁷. Metoda projektów pozwala również kształtować kompetencje społeczne i obywatelskie, które w przypadku obywateli Unii Europejskiej mają istotne znaczenie, uczy akceptacji inności oraz uświadamia potrzebę aktywności w zakresie przestrzegania praw członków wspólnoty europejskiej. Metoda ta doskonali

²⁴ Metodzie projektów poświęconych jest wiele opracowań np.: Potocka Bożena, Nowak Lesława, *Projekty edukacyjne: poradnik dla nauczycieli*, Kielce 2002; Zajac Bożena, *Metoda projektów jako strategia postępowania dydaktycznego w liceum profilowanym*, Łódź 2002; Głowacki Stanisław, *Metoda projektów jako narzędzie integracji*, Kielce 1999; Królikowski Jacek, *Projekt edukacyjny – materiały dla zespołów międzyprzedmiotowych*, Warszawa 2000; Mikina Agnieszka, *Metoda projektów w kreowaniu przedsiębiorczych postaw uczniów*, Warszawa 1997.

²⁵ Łoś Ewa, *Wstęp*, „Wykorzystanie metody projektów w kształceniu geograficznym i regionalnym”, red. Ewa Dudkiewicz [i inni], Łódź 2003, s. 7.

²⁶ *Rozporządzenie z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z dnia 25 sierpnia 2017 poz. 1591)*.

²⁷ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej...*, s. 8.

też umiejętność analizy i interpretacji faktów oraz uczy myślenia przyczynowo-skutkowego²⁸. Metoda projektów pomaga również młodemu pokoleniu zrozumieć struktury i mechanizmy funkcjonowania instytucji Unii Europejskiej.

Ostatnim z elementów kształcenia są postawy. Realizacja treści wynikających z zapisów podstaw programowych przedmiotów historia i wiedza o społeczeństwie sprzyja także kształtowaniu pożądanych społecznie postaw. W edukacji szkolnej prowadzonej w ramach przedmiotu historia i wiedza o społeczeństwie można kształtować takie postawy jak: tolerancja, sprawiedliwość i solidarność z innymi ludźmi. Pomocne w tej kwestii jest także odwoływanie się do faktów historycznych związanych z unią lubelską oraz współczesnych wydarzeń dotyczących Unii Europejskiej²⁹. Ważne w procesie kształtowania postaw jest także emocjonalne angażowanie uczniów, co sprzyja lepszemu rozumieniu wszelkich niebezpieczeństw wynikających z nieprzestrzegania prawa oraz wszelkich prób dominacji.

Edukacja dotycząca struktur i zasad funkcjonowania Unii Europejskiej powinna także odwoływać się do realnych przykładów jej funkcjonowania. Sprzyja to także emocjonalnemu angażowaniu uczniów, dzięki czemu mogą oni lepiej rozumieć w przyszłości mechanizmy działania instytucji europejskich działających na rzecz ochrony praw człowieka³⁰. Warto również zaznaczyć, że emocjonalne angażowanie uczniów wpływa pozytywnie nie tylko na kształtowanie postaw, ale uczy też samodzielnego myślenia i skłania do aktywnego działania na rzecz wspólnoty europejskiej. Poczucie tożsamości narodowej i szacunek dla dokonań minionych pokoleń oraz akceptacja różnic kulturowych występujących wśród krajów należących do Unii Europejskiej to nieodzowne elementy związane z kształtowaniem postaw w ramach edukacji historycznej i obywatelskiej.

²⁸ Milewska Marta, *Prawa ucznia w nauczaniu historii*, op. cit., s. 83.

²⁹ Ibidem, *Prawa człowieka w edukacji historycznej*, „Ochrona praw człowieka w Polsce. Aksjologia – instytucje – nowe wyzwania – praktyka”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. IV, Toruń 2017, s. 35.

³⁰ Mazur-Rafał Monika, Szarota Magdalena, *Edukacja na rzecz praw człowieka. Zarys metodologiczny*, „Historia a prawa człowieka. Podręcznik”, red. Radosław Milczarski, Monika Mazur-Rafał, Magdalena Szarota, Monika Lipka, Katarzyna Czajka, Warszawa 2013, s. 34.

Zakończenie

Obecny świat jest pełen nowych możliwości, ale i nowych niebezpieczeństw, dlatego edukacja wymaga pogłębionej refleksji nad procesem integracji i współpracy międzynarodowej. W związku z tym edukacja historyczna i obywatelska, pamiętając o wychowaniu dla pokoju powinna: wspierać poszanowanie godności ludzkiej, akcentować równość między ludźmi, propagować działania na rzecz współpracy międzynarodowej. Edukacja dotycząca procesów integracji europejskiej prowadzona w ramach edukacji historycznej i obywatelskiej jest zadaniem długofalowym, lecz jej realizacja pozwala uczniom uzyskać kompetencje, dzięki którym w przyszłości będą lepiej rozumieć otaczający ich świat, inne narody, ich historię i kulturę.

Bibliografia

Źródła

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. poz. 356) w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla szkoły branżowej I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.

Rozporządzenie z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z dnia 25 sierpnia 2017 poz. 1591).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, (Dz. U. z 2 marca 2018).

Opracowania

Brudnik Edyta, Moszyńska Anna, Owczarska Beata, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.

Depta Marta, *TIE as human rights education*, "Drama. Learning and Creativity", National Drama Publication, UK 2010.

Głowacki Stanisław, *Metoda projektów jako narzędzie integracji*, Kielce 1999.

Królikowski Jacek, *Projekt edukacyjny – materiały dla zespołów międzyprzedmiotowych*, Warszawa 2000.

Łoś Ewa, *Wstęp*, „Wykorzystanie metody projektów w kształceniu geograficznym i regionalnym”, red. Ewa Dudkiewicz [i inni], Łódź 2003.

- Mazur-Rafał Monika, Szarota Magdalena, *Edukacja na rzecz praw człowieka. Zarys metodologiczny*, „Historia a prawa człowieka. Podręcznik”, red. Radosław Milczarski, Monika Mazur-Rafał, Magdalena Szarota, Monika Lipka, Katarzyna Czajka, Warszawa 2013.
- Mikina Agnieszka, *Metoda projektów w kreowaniu przedsiębiorczych postaw uczniów*, Warszawa 1997.
- Milewska Marta, *Prawa człowieka jako element edukacji na rzecz pokoju i bezpieczeństwa*, „Powszechny system ochrony praw człowieka 70 lat po proklamowaniu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Osiągnięcia – bariery – nowe wyzwania i rozwiązania”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. 1, Toruń 2019.
- Milewska Marta, *Prawa człowieka w edukacji historycznej*, „Ochrona praw człowieka w Polsce. Aksjologia – instytucje – nowe wyzwania – praktyka”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. IV, Toruń 2017.
- Milewska Marta, *Prawa człowieka w edukacji historycznej w gimnazjum*, „Ochrona praw człowieka w Polsce. Aksjologia – instytucje – nowe wyzwania – praktyka”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. IV, Toruń 2017.
- Milewska Marta, *Prawa ucznia w nauczaniu historii*, „Uniwersalne standardy ochrony praw człowieka a funkcjonowanie systemów politycznych w dobie wyzwań globalnych”, red. Jerzy Jaskiernia, Kamil Spryszak, t. I, Toruń 2016.
- Norwid Cyprian Kamil, *Znicestwienie narodu*, „Pisma wszystkie”, oprac. Juliusz Wiktor Gomulicki, t. VII, Warszawa 1971–1976.
- Panimasz Katarzyna, Lewandowski Grzegorz, *Historia i społeczeństwo. Planowanie – realizacja – ewaluacja*, Warszawa 2012.
- Potocka Bożena, Nowak Lesława, *Projekty edukacyjne: poradnik dla nauczycieli*, Kielce 2002.
- Stawowy Ewa, *Edukacja o prawach człowieka. Strategia dla organizacji pozarządowych i placówek kulturalno-oświatowych*, „Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy”, red. Laura Koba, Wiesław Waclawczyk, Warszawa 2009.
- Suleja Włodzimierz, *Komentarz do podstawy programowej z przedmiotu historia na II etapie edukacyjnym*, „Podstawa programowa kształcenia ogólnego, z komentarzem. Szkoła podstawowa. Historia”, s. 24.
- Zając Bożena, *Metoda projektów jako strategia postępowania dydaktycznego w liceum profilowanym*, Łódź 2002.

The Union of Lublin and the European Union in the Light of the Obligatory Core Curriculum in Polish Schools

Summary

The analysis of Polish schools' core curriculum has shown that the teaching content regarding the Union of Lublin and the European Union is implemented as a part of such subjects as History and Social Studies. The aim of the article is therefore to the teaching content with regard to the issue of the Union of Lublin and the European Union that are taught at primary and secondary schools. Education is based on three pillars: knowledge,

skills and attitudes, that is why the article also contains information about skills and attitudes that are formed in relation to the teaching content. It is worth noting that mentioned in this article skills and attitudes ensuring the coherent approach to European Union issues seem to be the necessary element in the process of citizens' existence.

Keywords: education, Lublin Union, European Union, knowledge, skills, attitudes

Liublino unija ir Europos Sąjunga Lenkijos mokyklų privalomųjų programinių pagrindų šviesoje

Santrauka

Lenkijos mokyklų programinių pagrindų analizė parodė, kad su Liublino unija ir Europos Sąjunga susijęs mokymo turinys, dėstomas istorijos ir žinių apie visuomenę rėmuose. Straipsnyje parodoma, kaip toks turinys mokomas pagrindinėse ir aukštesniosiose mokyklose. Mokymo principas paremtas trimis esminiais elementais: žiniomis, įgūdžiais ir požiūriu, todėl straipsnyje taipogi parodoma informacija apie įgūdžius ir požiūri, kurie formuojami dėstant mokymo turinį apie Liublino uniją ir ES. Minėti elementai yra būtini tinkamam piliečių funkcionavimui ES teritorijoje ir jos struktūrose.

Raktažodžiai: mokymas, Liublino unija, Europos Sąjunga, žinios, įgūdžiai, požiūris

Unia lubelska i Unia Europejska w świetle obowiązujących podstaw programowych w polskich szkołach

Streszczenie

Analiza podstaw programowych polskich szkół wykazała, że treści nauczania dotyczące unii lubelskiej i Unii Europejskiej realizowane są w ramach przedmiotu historia i wiedza o społeczeństwie. Celem artykułu jest więc przedstawienie tych treści nauczania, które poznają uczniowie w szkole podstawowej i w szkołach ponadpodstawowych w odniesieniu do unii lubelskiej i Unii Europejskiej. Edukacja opiera się na trzech filarach: wiedzy, umiejętnościach i postawach, dlatego w artykule zawarte są też informacje dotyczące umiejętności i postaw, które kształtowane są w związku z realizowanymi treściami nauczania odnoszącymi się do zagadnienia unii lubelskiej i Unii Europejskiej. Umiejętności i postawy kształtowane podczas realizacji wymienionych w artykule treści nauczania dotyczących Unii Europejskiej są również niezbędne do właściwego funkcjonowania obywateli na jej obszarze i w jej strukturach.

Słowa kluczowe: edukacja, unia lubelska, Unia Europejska, wiedza, umiejętności, postawy